

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 44 Volume: 9 Issue: 44

Haziran 2016 June 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

**ÜSKÜDAR'DAKİ ÇİNGENE FIRINI CAMİİ (KARAKADI CAMİİ) HAZİRESİ'NDEKİ MEZAR
TAŞLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**
"CEMETERY ÇİNGENE FIRINI MOSQUE ÜSKÜDAR IN THE TOMBSTONES ON AN ASSESSMENT"

Sahure YARIŞ*

Zülküf YARIŞ*

Öz

Bu çalışmada Çingene Fırını Cami Haziresi'nde yer alan Osmanlı Dönemine ait 26 mezar taşı sanat tarihi açısından belgelenecek değerlendirilmiştir. Bu örnekler fotoğraflanarak kitabeleri okunmuş, mezar taşlarının başlık tipleri, formları ve bezeme özellikleri ele alınarak Türk mezar taşı sanatı içerisindeki yerleri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada her bir mezar taşı ayrı ayrı ele alınmış ve bu taşlar üzerinden genel bir değerlendirme yapılmıştır. Taşlardan 1'i XVI. yy sonlarına, 25 tanesi ise XVIII. yy. ve XIX yy.'a tarihlenir. Osmanlı mezar taşları estetik görünümlerinin yanı sıra meslekler, unvanlar, aile bağları ve inanışlarla ilgili önemli bilgiler vermektedir. Bu haziredeki mezar taşlarının, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan mezartası yapma geleneğini devam ettiren sade örnekler olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Cami, Hazire, Mezar Taşı, Kitabe, Süsleme.

Abstract

In this study 26 graves, belonging to the Ottoman period and taking place in Çingene Fırını Mosque Cemetery, were documented and evaluated in terms of art history. These samples were photographed, their inscriptions being figured out and forms, decorative features, and stone types of graves were tried to be determined in the Turkish tombstone art. Each grave stone in the study was handled separately a general assessment on these stones was made. One of the stones dated to the end of XVI century, while the remaining twenty five are dated to XVIII. and XIX. centuries. Ottoman tombstones are aesthetic, and they give important information about occupations, titles, family relations and beliefs. The tombstones of the cemetery were observed to be simple examples continuing the tradition of making the tombstones socially, economically and culturally.

Keywords: Mosque, Cemetery, Tombstone, Inscriptions, Decoration.

Giriş

Türklerde mezar geleneği Türk tarihinin başlangıcından bu güne kadar kesintisiz devam eden bir olgudur. Tarihin en eski dönemlerinden bu yana atalara duyulan büyük saygı nedeniyle mezarlara ayrı bir önem verilmiş ve Türk sanatı tarihinde mezar yapıları ve mezar taşları önemli bir yer almıştır (Örnek, 1988: 93). Türkler kendilerine özgü biçimlere ulaşan, plastik değer taşıyan, duyarlık ve kişilik sahibi, genellikle soyut anlayışta mezar taşları meydana getirmişlerdir (Haseki, 1976: 11; Çetinaslan, 2013: 158).

Hazire; cami, türbe, tekke bahçesinde bulunan çevresi duvar ya da parmaklıklarla çevrili küçük mezarlıklara verilen isimdir (Arseven, 1950: 1318; Büyük Larousse, 1986: 5148). Bu hazirelerden biri Çingene Fırını Cami Haziresi'dir.

Çingene Fırını Camii, Atlamataşı civarında, Selami Ali Caddesi ile Kassam Çeşmesi Sokağı'nın kavşağı yanında ve Selamsız Caddesi üzerinde yapılmıştır. 1935-1937 yılları arasında yıkılmış olan cami, 1988 tarihinde yeniden yaptırılmıştır. Yapı, tek kubbeli ve fevkânîdir (Haskan, 2001: 160). Hazire, caminin Şehzade Süleyman Çeşmesi'ne bakan kenarında yer almaktadır (Yarış, 2015: 154).

Hazirede 26 mezar taşı bulunmaktadır. Bunlardan 11 örnek erkek, 13 örnek kadın mezar taşlarıdır. 2 örneğin ise kimliği belli değildir. Makalede bu taşlar kronolojik sıraya göre tanıtılıp değerlendirilecektir.

Mezar Taşı No: 1 \ Resim No: 1-2

Kitabesi: "Kara Kadı Ali
Ed-Din (Alaaddin) ruhuna
El-Fatiha sene 1000
(1591-1592)"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Erkek

* Arş. Gör. Dr. Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. cinarsahure@gmail.com

* Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü mezunu. zulkufyaris@gmail.com

Boyutları:

Baştaşı Çap: 86 cm Boy: 140 cm Kalınlık: 34 cm
Ayaktaşı Çap: 88 cm Boy: 80 cm Kalınlık: 30 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -**Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri****Baştaşı**

Silindirik formda yapılmış olan baştaşı, üç satırlık sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış kitabeye sahiptir. Satırlar birbirinden kartuşlarla ayrılmıştır.

Ayaktaşı

Süslemesiz olan ayaktaşı silindirik formda yapılmıştır.

Mezar Taşı No: 2 \ Resim No: 3

Kitabesi: "Merhum Müjdeci Başı
Emin Ağa'nın zevcesi
Merhume Şerife Tahire
Hanım ruhuna Fatiha
Sene 1161
Fi 5 R [Recep]
(1 Temmuz 1748)"

İşleniş Tarzı: Kabartma**Yazı Türü:** Sülüs**Malzemesi:** Mermer**Mezar Tipi:** Şahideli, toprak mezar**Türü:** Kadın**Boyutları:**

En: 31 cm Boy: 98 cm Kalınlık: 8 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -**Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri****Baştaşı**

Prizmal dikdörtgen formda, aşağıya doğru daralan bir taştır. Sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış beş satırlık kitabesi vardır. Satırlar birbirinden kartuşlar ile ayrılmıştır. Taşın taç kısmı, üçgen alınlıklı yapılmış ve içerisi boş bırakılmıştır.

Mezar Taşı No: 3 \ Resim No: 4

Kitabesi: "Ömer Oda Başının
Validesi merhume Rukiye
Hatun ruhuna Fatiha
Sene 1175
(1761-1762)"

İşleniş Tarzı: Kabartma**Yazı Türü:** Sülüs**Malzemesi:** Mermer**Mezar Tipi:** Şahideli, toprak mezar**Türü:** Kadın**Boyutları:**

En: 35 cm Boy: 89 cm Kalınlık: 8 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -**Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri****Baştaşı**

Yukarıdan aşağıya doğru daralan taş, prizmal dikdörtgen formdadır. Dört satırlık kitabeye sahiptir. Kitabe, sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmıştır. Birbirinden kartuşlarla ayrılan satırlar üst kısımda kaş kemer ile sınırlandırılmıştır.

Mezar Taşı No: 4 \ Resim No: 5

Kitabesi: "Merhume ve mağfure ila rahmet-i
Rabbihi'L Gafur Ümmügülsüm
Hatun ruhiçün Fatiha
Sene 1175
(1761-1762)"

İşleniş Tarzı: Kabartma**Yazı Türü:** Sülüs**Malzemesi:** Taş

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Kadın

Boyutları:

En: 34 cm Boy: 107 cm Kalınlık: 8 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Prizmal dikdörtgen formlu taş, dört satırlık kitabeye sahiptir. Sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmıştır. Satırlar birbirinden kartuşlar ile ayrılmıştır. Taç kısmı, üçgen alınlık formunda yapılmış ve boş bırakılmıştır.

Mezar Taşı No: 5 \ Resim No: 6

Kitabesi: "Derdine
Derman bulmayan merhume
İla rahmet-i rabbihi'l Gafur
Ayşe Hatun ruhuna
El-Fatiha
Sene
1177
(1763-1764)"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Kadın

Boyutları:

En: 40,5 cm Boy: 124 cm Kalınlık: 6,5 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Yukarıdan aşağıya doğru daralan, prizmal dikdörtgen formda olan taş; üçgen tepelikli olarak sonlandırılmıştır. Beş satırlık, sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış kitabesi vardır. Satırlar birbirinden kartuşlarla ayrılmıştır. Kitabeyi üst kısımda, kenarları içe doğru kıvrım yapan, üç bölümlü olarak düzenlenmiş bir kemer sınırlamaktadır. Kemerin orta kısmı da kendi içerisinde üç bölüme ayrılmıştır. Kenarlar düz, orta ise yukarıya doğru çıkıntı yapmaktadır. Düz olan kenarların üzerinde ikişer tane üst üste yapılmış geometrik daire şekilleri yerleştirilmiştir. Kitabe metni her iki kenardan birer sütunce ile sınırlandırılmıştır. Sütuncelerin baş kısımlarının üzerine kenger yaprakları yapılmıştır. Bu kısım üste yapılmış geniş bir silme ile tamamlanmıştır. Silmenin orta kısmı aşağıya doğru çıkıntı yaparak kitabeyi sınırlayan kemerin üzerine gelmiştir. Bu alan üzerinde birbirine geçmeli geometrik şekiller yapılmıştır. Taç kısmı, ortada oval formlu, içi boş bırakılmış bir rozet vardır. Rozetin etrafında soyut yapraklar yerleştirilmiştir. Alınlığın üçgen formuna uygun bir şekilde kenarlar "C" kıvrımı yaprak motifleri işlenerek taç kısmı tamamlanmıştır.

Mezar Taşı No: 6 \ Resim No: 7

Kitabesi: "Merhum ve mağfur
Balıkcı-zade el-Hac
İbrahim Ağa
Ruhîçün
El-Fatiha
Sene
1177
(1763-1764)"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Erkek

Boyutları:

En: 31 cm Boy: 168 cm Kalınlık: 13,5 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): Kuka

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Prizmal dikdörtgen formdaki taşın alt kısmının köşeleri pahlanmış ve daraltılarak zemine oturtulmuştur. Beş satırlık kitabesi vardır. Sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış olan kitabe satırları, birbirinden kartuşlarla ayrılmıştır. Taş, Kuka başlık ile sonlandırılmıştır.

Mezar Taşı No: 7 \ Resim No: 8

Kitabesi: "Merhume ve mağfure
Ümmügülsüm Hatun
Ruhuna Fatiha
Sene 1182
(1768-1769)"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Taş

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Kadın

Boyutları:

En: 38 cm Boy: 61 cm Kalınlık: 7 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Prizmal dikdörtgen formda olan, üçgen tepelik şeklinde sonlandırılmış taşın üst kısmı kırıktır. Dört satırlık, sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış kitabeye sahiptir. Kartuşlarla ayrılan kitabe satırlarının dördüncü satırı toprağa gömülmüştür.

Mezar Taşı No: 8 \ Resim No: 9

Kitabesi: "Merhum ve mağfur
El-muhtac ila rahmet-i rabbihi'l
Gafur Kara Kadı Ala
Addin Mescid-i Şerifi imamı
Hoca Mustafa Efendi
Ruhuna Fatiha
Sene 1183
Fi 10 Z[zilhicce]
(6 Nisan 1770)"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Erkek

Boyutları:

En: 30 cm Boy: 106 cm Kalınlık: 12 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): Örf

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Prizmal dikdörtgen formdaki taş, yedi satırlık kitabeye sahiptir. Sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış olan kitabe satırları birbirinden kartuşlarla ayrılmıştır. Taş, Örf başlıkla sonlandırılmıştır.

Mezar Taşı No: 9 \ Resim No: 10

Kitabesi: "Hüve'l Hallaku'l-Bâkî
Beni mağfired kıl ey rabb-i Yezdan
Bi-hakk-ı Arş-ı Azam nur-ı Kuran
Gelüb kabrim ziyaret eden ihvan
Edeler ruhuma bir Fatiha ihsan
Merhum ve mağfur ila rahmet-i
Rabbihi'l Gafur Ömer Çavuş Ağa
Ruhuna rızaen lillâhi'l Fatiha
Sene 1200
(1785-1786)"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Erkek

Boyutları:

En: 32,5 cm Boy: 129 cm Kalınlık: 10 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): Kâtibi

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Prizmal dikdörtgen formda yapılmış olan taş, aşağıda daralarak toprağa yerleştirilmiştir. Birbirinden kartuşlarla ayrılan, dokuz satırlık kitabeye sahiptir. Kitabeye, sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmıştır. Taş, Katibi başlık ile sonlandırılmıştır.

Mezar Taşı No: 10 \ **Resim No:** 11

Kitabesi: "Merhume ve mağfurun-leha
İla rahmet-i rabbihi'l Gafur
Cavid Ömer Ağa'nın kerimesi
Rukiye Molla ruhuna
Fatıha sene 1214
(1799-1800)"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Kadın

Boyutları:

En: 39 cm Boy: 88 cm Kalınlık: 7 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Yukarıdan aşağıya doğru daralan, prizmal dikdörtgen formu bir taştır. Üçgen tepelikli olarak sonlandırılmıştır. Beş satırlık sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış kitabesi vardır. Satırlar birbirinden kartuşlarla ayrılmıştır. Taç kısmı, üçgen tepelik şeklinde yapılmıştır. Ortada yukarıya doğru uzayan bir karanfil ve kenarlarda aşağıya doğru genişleyen birer gül motifi ile kompozisyon tamamlanmıştır.

Mezar Taşı No: 11 \ **Resim No:** 12

Kitabesi: "Hüve'l Bâki
Kutbu'l ârifin
Cennet-mekan Bağdadî-zade
Şeyh es-Seyyid Mehmed Tahir Efendi'nin
Halilesi merhume ve mağfurun-leha
Şerife Akile Harun ruhiçün
Rızaen lillahi'l-Fatıha
Sene 1217 fi 10 S [Safer]
(12 Haziran 1802)"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Kadın

Boyutları:

En: 44 cm Boy: 125 cm Kalınlık: 11 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Prizmal dikdörtgen formu, yukarıdan aşağıya doğru daralan taş, üçgen tepelik şeklinde sonlandırılmıştır. Sekiz satırlık kitabesi vardır. Kitabeye, sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmıştır. Satırlar birbirlerinden kartuşlarla ayrılmıştır. Üst kısımda yuvarlak bir silme yapılarak kitabe taç kısmından

ayrılmıştır. Kitabenin ilk iki satırının köşelerinden yukarıya doğru karşılıklı birer gül motifine yer verilmiştir. Taşın taç kısmı, stilize edilmiş yapraklar ile tamamlanmıştır.

Mezar Taşı No: 12 \ Resim No: 13

Kitabesi: "Gül gibi açılmadan soldum hele
Zar zar ağlar bana bülbül bile
Çeşm açib nâ-murad gitdim yola
Ruhum şad meskenim Cennet ola
Sabıkan Müjdeci Baş el-Hac
Mehmed Emin Ağa'nın kerimesi
Merhume ve mağfurun-leha Şerife
Fatma Zehra Hanım ruhiçün
El-Fatiha
Sene 1223
(1808-1809)"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Taş

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Kadın

Boyutları:

En: 28 cm Boy: 116 cm Kalınlık: 12 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Prizmal dikdörtgen bir forma sahip olan taşın, sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış on satırlık kitabesi vardır. Satırlar birbirinden kartuşlarla ayrılmıştır. İlk satırın üst kısmında, uçları iç kısma doğru kıvrılmış, "C " formunda üç dilimli kemer yapılmıştır. Kemerin üzerine yukarıya doğru uzanan geometrik oval şekillere yer verilmiştir. Oval şekillerin arasından stilize edilmiş yaprak motifleri ile zemin doldurulmuştur. Köşeleri silmelerle sınırlandırılmış olan taşın orta kısmı yukarıya doğru, boyun kısmına uzatılarak üç köşeli bir form verilmiştir. Taşın boyun kısmında silmelerle ayrılan süslemeler vardır. İlk bordür, ortada bir papaty ve her iki kenarından boyunu çevreleyen geometrik şekiller, ikinci bordürde yan yan papaty dizilerine yer verilmiştir. Taşın başlık bölümünün bir kısmı kırıktır.

Mezar Taşı No: 13 \ Resim No: 14

Kitabesi: "Hüve'l- Bâkî
Kassam zade Feyzullah
Efendi'nin kerimesi merhume
Ve mağfurun-leha Nimetullah
Hanım'ın ruhiçün
El-Fatiha
Sene 1245
(1829-1830)"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Kadın

Boyutları:

En: 43 cm Boy: 108 cm Kalınlık: 10 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Prizmal dformlu taş, altı satırlık kitabeye sahiptir. Sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış olan kitabe satırları birbirinden kartuşlarla ayrılmıştır. Kitabe metnin ilk satırının her iki yanında birer sütunce başlığı yapılmıştır. Taşın tac kısmı, yukarıya doğru uzanan stilize edilmiş yapraklar ve bu yaprakların kenarlarından aşağıya doğru sarkan motiflerle tamamlanmıştır.

Mezar Taşı No: 14 \ Resim No: 15

Kitabesi: "Hacegan-ı Divan-ı Hümayundan
Ve Dahiliye Kalemi hulefalarından

Tuğra-keş İsmail Zühdi
Efendi'nin halilesi merhume
Ve mağfurun-leha Şerife Azize
Hanım'ın ruhiçün Fatiha
Sene 1251 fi 5 s [Şaban]
(26 Kasım 1835)"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Kadın

Boyutları:

En: 36 cm Boy: 100 cm Kalınlık: 9 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Prizmal dikdörtgen formda olan, yukarıdan aşağıya doğru daralan taş; yedi satırlık kitabeye sahiptir. Sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmıştır. Satır araları birbirinden kartuşlar ile ayrılmıştır. Üçgen alınlık şeklinde yapılmış olan taç kısmı, boş bırakılmıştır.

Mezar Taşı No: 15 \ Resim No: 16

Kitabesi: "Merhum Benli-zade Muhammed Said
Efendi'nin zevcesi merhume
Bağdadî Şeyh Necib Efendi
Zade Tahir Efendi kerimesi merhume
Şerife Tuhfe Hanım ruhuna Fatiha
Sene 1264 Fi G [ayın ilk günü] ZA [Zilkade]
(29 Eylül 1848)"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Taş

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Kadın

Boyutları:

En: 33 cm Boy: 100 cm Kalınlık: 9 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Yukarıdan aşağıya doğru daralan, prizmal dikdörtgen formlu bir taştır. Altı satırlık kitabesi vardır. Sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış olan kitabe satırları birbirinden kartuşlar ile ayrılmıştır. Üçgen alınlık şeklinde yapılmış olan taç kısmı, boş bırakılmıştır.

Mezar Taşı No: 16 \ Resim No: 17

Kitabesi: "Ya Latif
Ziyaretden murad bir duadır
Bugün bana ise yarın sanadır
Hacegandan ve Dahiliye kalemi
Hulefasından Ahmed Muhtar
Efendi'nin mahtumu sabiyken vefat
Eden merhum ve mağfur es-Seyyid Ali
Rıza Efendi'nin ruhiçün Fatiha
Sene 1268
(1851-1852)"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Erkek

Boyutları:

En: 26 cm Boy: 91 cm Kalınlık: 11 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): Aziziye Kalıplı Püsküllü Fes**Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri****Baştaşı**

Prizmal dikdörtgen formda olan taşın etrafı dalgalı olarak tamamlanmıştır. Dokuz satırlık kitabesi vardır. Sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış olan kitabe satırları, birbirinden kartuşlarla ayrılmıştır. Taş, üzerine yerleştirilen Aziziye Kalıplı Püsküllü Fes başlık ile sonlandırılmıştır.

Mezar Taşı No: 17 \ **Resim No:** 18

Kitabesi: "Ah mine'l mevt

Ecr ü sabr ihsan ede muhtar efendiye ilah
Genç bir ferzendi nagah eyledi Adn'e hıram
Oldu cismi nâr-ı Hummadan düçar-ı ihtiram
Bağ-ı Me'va'da mükafat bula berd u selam
Çok duacu oldular amma ne çare fevt olub
Bulmadı zahm-ı derun-ı valideyni ...(aşınmış
Lafz-ı zatı mazhar-ı mana-yı Hayru'n-Nas idi
Halka nef' isaline eylerdi ikdam-ı tam
Söyledim tarihini hayır dua ile Senih
Cennet'i Salih Efendi'ye kıla Bârî makam
Sene 1281 fi 7 Şaban
(5 Ocak 1865)"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Erkek

Boyutları:

En: 26 cm Boy: 148 cm Kalınlık: 9 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): Aziziye Kalıplı Püsküllü Fes**Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri****Baştaşı**

Prizmal dikdörtgen formdaki taş, alt kısımda kenarları pahlanarak tamamlanmıştır. On iki satırlık kitabesi vardır. Sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış olan kitabe satırları, yüzeye yatay olarak yapılmıştır. Satırlar birbirinden kartuşlar ile ayrılmıştır. Taş, Aziziye Kalıplı Püsküllü Fes başlık ile sonlandırılmıştır.

Mezar Taşı No: 18 \ **Resim No:** 19

Kitabesi: "Hüve'l Bâkî

Merhum ve mağfur el-muhtac
İla rahmet-i rabbihî'lGafur
Kethüda-yı Hazret-i Sadr-ı
Âli klemi hulefasından
Ve hacegan-ı Divan-ı Hümayun'dan
İsmail Zühdi Efendi'nin ruhuna
El-Fatiha
(Tarih satırı gömülü)"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Erkek

Boyutları:

En: 31 cm Boy: 108 cm Kalınlık: 12 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): Hamidiye Kalıplı Püsküllü Fes**Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri****Baştaşı**

Prizmal dikdörtgen formlu taş toprağa gömülmüştür. Yüzeyinde sekiz satırlık, sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış kitabesi vardır. Satırlar birbirinden kartuşlar ile ayrılmıştır. Taş, Hamidiye Kalıplı Püsküllü Fes başlık ile sonlandırılmıştır.

Mezar Taşı No: 19 \ **Resim No:** 20

Kitabesi: "Hüve'l Bâki
Eşraf-ı kuzat-ı kiramdan
El-Hac es-Seyyid Ahmed Efendi zade
Es-Seyyid Mehmed Rıfat Efendi'nin
Halilesi merhume ve mağfur-un-leha
Esmâ Hanım'ın ruhuna Fatihâ
... gömülü"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Ta'lik

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Kadın

Boyutları:

En: 39 cm Boy: 76 cm Kalınlık: 11 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Prizmal dikdörtgen formlu, yukarıdan aşağıya doğru daralan taşın, yüzeyde kalan kısmında altı satırlık kitabesi vardır. Ta'lik karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış olan kitabe satırları birbirlerinden kartuşlarla ayrılmıştır. İlk satır, yarım yuvarlak ile çevrilmiştir. Yuvarlağın bittiği köşelerden yukarıya doğru dalları ve yaprakları ile birlikte yapılmış papatya motifleri vardır. Taşın taç kısmı; üstte stilize edilmiş, yukarıya doğru uzanan yaprak motifleri ile sonlandırılmıştır. Kenarlar, bu yaprakların aşağıya doğru sarkan kısımları ile tamamlanmıştır.

Mezar Taşı No: 20 \ **Resim No:** 21

Kitabesi: "Ah Hu
Gençliğine doymayan derdine
Çare bulmayan ...
İken muradına ermeyen merhum
Ve mağfur Hoca Mustafa
Efendi'nin mahtumu Hafız
Mustafa Efendi ruhuna
El-Fatihâ
... gömülü"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Erkek

Boyutları:

En: 27 cm Boy: 96 cm Kalınlık: 11 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): Paşalî

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Prizmal dikdörtgen formlu olan taş, alt kısımda köşeleri pahlanarak zemine oturtulmuştur. Sekiz satırlık kitabeye sahiptir. Kitabe, sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmıştır. Satırları kartuşlar ile ayrılan taş, Paşalî başlık ile sonlandırılmıştır.

Mezar Taşı No: 21 \ **Resim No:** 22

Kitabesi: "Hüve'l Baki
Merhume ve mağfurun-leha
Şerife Ümmügülsüm
Hanım ruhiçün
Rızaen lillahi Teala
El-Fatihâ
... gömülü"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Kadın

Boyutları:

En: 35 cm Boy: 75 cm Kalınlık: 7 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Üçgen tepelik şeklinde tamamlanmış olan taş, prizmal dikdörtgen formdadır. Altı satırlık kitabeye sahiptir. Kitabe, sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmıştır. Satırlar birbirinden kartuşlar ile ayrılmıştır.

Mezar Taşı No: 22 \ Resim No: 23

Kitabesi: "Merhum ve mağfur
El-muhtac ila rahmet-i rabbihi'l
Gafur âh ciğer köşem
Oğlum Molla Mustafa
Ruhuna el-Fatiha
...gömülü"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Erkek

Boyutları:

En: 21 cm Boy: 67 cm Kalınlık: 10 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): Paşalı

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Prizmal dikdörtgen formdaki taş, toprağa gömülmüştür. Yüzeyde kalan kısmında beş satırlık kitabesi vardır. Sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış olan kitabe satırları kartuşlarla birbirinden ayrılmıştır. Taş, Paşalı başlık ile sonlandırılmıştır.

Mezar Taşı No: 23 \ Resim No: 24

Kitabesi: "El-Bâkî
Nev-civanım uçdu Cennet bağına
Valideyni yakdı firkat narına
Su Nazırı Nuri Bey
Efendi'nin mahdumu Ali
... gömülü"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Erkek

Boyutları:

En: 22 cm Boy: 54 cm Kalınlık: 9 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): Aziziye Kalıplı Püsküllü Fes

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Prizmal dikdörtgen formdaki taşın kenarları dalgalı olarak tamamlanmıştır. Bu dalgalı form kitabeyi çevreleyen kemerde verilmiştir. Toprak yüzeyinde kalan kısma göre taş, altı satırlık kitabeden oluşmaktadır. Son satırın yarısı toprak altında kalmıştır. Sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış bir kitabedir. Kitabe dalgalı kemerle çevrilmiş ve kemerin üst kısmında, stilize edilmiş bitkisel süslemelere yer verilmiştir. Taş, Aziziye Kalıplı Püsküllü Fes başlık ile sonlandırılmıştır. Başlık üzerinden aşağıya doğru sarkan kurdeleler bulunmaktadır.

Mezar Taşı No: 24 \ Resim No: 25

Kitabesi: "Hüve'l Baki
Hacegan-ı Divan-ı
Hümayundan merhum Abdullah
... gömülü"

İşleniş Tarzı: Kabartma

Yazı Türü: Sülüs

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Erkek

Boyutları:

En: 42 cm Boy: 69 cm Kalınlık: 9 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Prizmal dikdörtgen formlu, üçgen tepelikli olan taş, toprağa gömülmüştür. Yüzeyde kalan kısımda dört satırlık kitabe görülmektedir. Son satırın yarısı toprak altındadır. Sülüs karakterli ve kabartma tekniğinde yapılmış olan kitabe üst kısımda yuvarlak bir kemer ile sınırlandırılmıştır. Satırlar birbirinden kartuşlar ile ayrılmıştır. Kemerin köşelerinden yukarıya doğru uzanan birer gül motifine yer verilmiştir. Güller birbirine bakar vaziyette tasvir edilmiştir. Taç kısmı bu süslemelerden bir silme ile ayrılmıştır. Taç kısmı kırıktır. Tacın orta kısmında, kaideli ve alttan yukarıya doğru daralan bir vazo içerisinde yaprakları ile birlikte yapılmış iki gül motifi bulunmaktadır. Güller vazodan çıkıp aşağıya doğru sarkmış şekilde yapılmışlardır. En üst kısımda yaprak motifleri ile bir demet yapılarak taç sonlandırılmıştır.

Mezar Taşı No: 25 \ Resim No: 26

İşleniş Tarzı: Kabartma

Malzemesi: Mermer

Mezar Tipi: Toprak mezar

Türü: Kadın veya erkek

Boyutları:

En: 12 cm Boy: 92 cm Kalınlık: 12 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): Örf

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Baştaşı

Prizmal dikdörtgen formda yapılmış bir taştır. Üzerinde kitabe ve süsleme bulunmamaktadır. Taş, Örf başlıkla sonlandırılmıştır.

Mezar Taşı No: 26 \ Resim No: 27

İşleniş Tarzı: Düz, basit bir taştır.

Malzemesi: Taş

Mezar Tipi: Şahideli, toprak mezar

Türü: Kadın veya erkek

Boyutları:

En: 32 cm Boy: 96 cm Kalınlık: 13 cm

Başlık (Serpuş-Dardağan): -

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Ayaktaşı

Prizmal dikdörtgen formda, üçgen tepelik şeklinde sonlandırılmış, üzerinde herhangi bir süsleme ve kitabe bulunmayan bir taştır.

Değerlendirme

Bu çalışmada, Çingene Fırını Cami Haziresi'nde bulunan tarihi mezar taşları konu olarak alınmıştır. Haziredeki tüm örnekler detaylı bir şekilde incelenmiş ve kitabeleri okunmuştur. Hazire içerisinde yer alan mezar taşları; tip, malzeme, teknik ve bezeme özellikleri ile sanat tarihi açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bir örnek hariç (1 nolu mezar) diğer örnekler genellikle Geç Osmanlı dönemine (Başdurmaz ve vd., 2009: 64-66; Laquer, 2010: 168) aittir. Bu mezar taşlarından 11'i erkek mezarı, 13'ü kadın mezarı, diğer 2 mezarın ise kimliği belli değildir. Bununla birlikte, başlığına bakarak kesin olmamakla birlikte 25 nolu mezarın erkek mezarı olması muhtemeldir. 26 nolu mezar ise ayak taşıdır.

Değerlendirilen mezar taşlarının en erken tarihlisi 1591-1595, en geç tarihlisi ise 1864-1865'tir. Bu şahidelerin 9'u XVIII. yy. aralığına (1748, 1761-1762, 1763-1764, 1768-1769, 1770, 1785-1786, 1799-1800), 7'si XIX yy.'a (1802-1803, 1808-1809, 1829-1830, 1835-1836, 1847-1848, 1851-1852, 1864-1865) tarihlenmektedir. Mezar taşlarından 2 örnekte¹ ise kitabe yer almamaktadır.

Hazirede incelenen 26 mezar şahideli, toprak mezar formunda yapılmıştır. Bu mezarlarda, taşlar ya baş ucuna ya da hem baş hem ayak ucuna doğrudan toprağa dikilmekte ve mezarın üzerine toprak yığılmaktadır (İltar, 2005: 351). İncelenen örneklerden 1 nolu mezarın hem baş hem ayak taşı, 26 nolu

¹ Mezartaşı no: 25, 26

örneğin ayaktaşı, diğer 24 örneğin² ise yalnızca baş taşları günümüze gelebilmiştir. Bu 24 örnek, prizmal dikdörtgen formda ele alınmıştır. 1 nolu mezarın baştaşı ise silindirik, 26 nolu ayaktaşı yine prizmal dikdörtgen formdadır.

Mezarlarda dikkat çeken öğelerden biri başlıklardır. Türk tarihinde en eski başlık örnekleri Ortaçağın erken dönemlerine ait Orta Asya devrinden kalmadır. O dönemde Türk başlıkları genellikle avladıkları veya yetiştirdikleri hayvanların postlarından yapılmakta, ya da sarıklı keçe veya külahlardan meydana gelmekteydi. Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya, İran'a, Mezopotamya'ya, Ortadoğu'ya beraberinde getirdikleri İslâm öncesi başlıklarını, bir müddet sonra İslâm kültür ve kendi ananesiyle yoğurarak bir Türk-İslâm sentezini oluşturdular (Biçici, 2012: 1085). Dönemlere göre farklılıklar gösteren başlıklar ölen kişinin mesleği ve mensup olduğu sosyal sınıfı hakkında gerçek bilgiler veren en güvenilir unsurlardır (Çal, 2000: 206-266; Sürün, 2006: 309-397).

Osmanlı toplumunda sosyo-kültürel yapıyı yansıtan faktörlerden biri olarak kabul edilen başlıklar, hazirede yer alan mezarlarda 10 örnekte kullanılmıştır. Bu örnekler erkek mezar taşlarıdır. 6 nolu örnekte, çok kalın ve sert çuhadan yapılan ve yekpare bir başlık olan "Kuka" (Uzunçarşılı, 1943: 264-266) yapılmıştır. Alınlık ve tepelik olmak üzere iki bölümlüdür. Başa giren ve bir karış yükseklikte olan esas gövdeden sonra tepeye doğru iki kademedede gittikçe yükselen bir görüntüsü vardır. Tepesi yarım kubbecik şeklinde biter (İşli, 2009: 132).

8 ve 25 nolu örnekte, ilmiye sınıfına ait bir başlık olan "Örf" başlık vardır. En üst tabakadan itibaren aşağı indikçe ebadı küçülen ve imam, hatib, hafız zümresinde sadece beyaz küçük bir sarık halini alan bir başlık türüdür (İşli, 2009: 70).

9 nolu örnekte, Osmanlılarda okuma-yazma bilen ve bir memuriyete girmişler için tahsis edilen başlık türü olan "Kâtibi" yapılmıştır (İşli, 2009: 115).

16, 17 ve 23 nolu örnekte, Osmanlı devri mezar taşlarını, Selçuklu ve Beylikler devri mezar taşlarından ayıran başlıca özelliklerden biri olan ve 16. yy'dan itibaren mezar taşlarına işlenen başlık formu olan fes (Haseki, 1976: 11; Çal, 2000: 211-212) kullanılmıştır. Üzerine konulan püskül ve şal örtüler, Sultan II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid devrinde derece ve pâyeye belirleyen unsurlar olarak kullanılmıştır. Fesler yapılış biçimlerine göre Aziziye Kalıplı Püsküllü Fes ve Hamidiye Kalıplı Püsküllü Fes, Mahmudi Fes, Mecidi Fes, Hamidi Fes olarak gruplandırılır (İşli, 2009: 148-149). Aziziye Kalıplı Püsküllü Fes, alt çapı üst çapından büyüktür. Üstten alta doğru eğim fazladır. Genellikle askerler ve memurlar giymektedir (Çal, 1998: 209). Bazı kaynaklarda Sultan Abdülaziz'in de böyle bir fes taktığı ifade edilmektedir (İltar, 2009: 365). Haziredeki üç örnekte de "Aziziye Kalıplı Püsküllü Fes" yapılmıştır.

18 nolu örnekte ise "Hamidiye Kalıplı Püsküllü Fes" kullanılmıştır.

20 ve 22 nolu örnekte, "İslam ve Sarık" imajının en belirgin simgesi olan "Paşalı" başlık yapılmıştır. Lâmelif düzeninin teşhiri bu başlıkta görülür. Başa takılan esas başlık ile üzerine önde Lâmelif şeklinde çaprazlama sarılan tülbent fark edilir. Tülbent ve başlık birbirine takılıp çıkartılabilir (İşli, 2009: 140).

Kadın baştaşları ise genellikle kadın zarafetine uygun güzellikte zarif olarak tasarlanmaya çalışılmış tepeliklerdir. Bu çalışmada değerlendirilen 13 kadın mezarında kullanılan tepelikler genellikle soyut yapraklardan oluşan bitkisel tepeliklerdir.

Çingene Fırını Cami Haziresi'nde incelenen mezarların süsleme programına bakıldığında, 8 örneğin³ yüzeylerinin bezendiği görülmektedir. Sembolik olarak farklı anlamlar yüklenen motifler (Haseki, 1976: 47) süslemede az kullanılmıştır. Sadece üç örnekte⁴ uygulanmıştır. Bu örneklerde, tasavvuf sembolizminde ilahi güzelliği, Hz. Muhammed'i de temsil eden gül motifi (Demiriz, 1986: 346) kullanılmıştır. Diğer örneklerde ise Osmanlı sanatına Batı etkisi ile girmiş (Ülgen, 1990: 69), hem mimari hem de mezar taşı süslemelerinde yaygın olarak kullanılmış (Çulpan, 1961: 26-27; Gün ve vd. 2011: 151), barok ve rokoko döneminin stilize edilmiş, tabiatta sahip olduğu formu kaybetmiş ve türlü biçimlere girmiş vaziyette ortaya çıkan (Biçici, 2013: 1395) soyut yapraklar, akantus yaprakları, vazo ve kurdele gibi motifler dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada ele alınan baştaşlarının hemen hepsinin üzerinde kitabe bulunmaktadır. Sadece bir örnek kitabesiz olup üzerine yerleştirilmiş olan başlıktan dolayı baştaşı olarak değerlendirilmiştir. Baştaşları üzerindeki kitabeleri oluşturan yazı kuşaklarının 24'ü sülüs, 1'i ise ta'lik hatla kabartma tekniğinde yazılmıştır. Bu kitabeler basit kartuşlarla oluşturulan dikdörtgen panolar içerisine genellikle düz satırlar halinde yerleştirilmiştir. Mezar taşları üzerinde yer alan yazılar, hat sanatı açısından Sanat Tarihi'nde, kitabelerindeki bilgiler ile de kültür ve edebiyat tarihinde önemli bir yere sahiptir. Etnoğrafik ve tarihi belge niteliği taşıyan bu taşlar tarih, edebiyat, ilahiyat gibi bilim dallarının da ilgi alanına girmektedir.

Mezar taşlarındaki ilk satırlarda, "Hüvel-Hallaku'l Baki (O yaratandır ebedi-dir), Hüve'l Baki (O

² Mezar taşı no: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25

³ Mezar taşı no: 5, 10, 11, 12, 13, 19, 23, 24

⁴ Mezar taşı no: 10, 11, 24

ebedidir), Merhum ve Merhuman (Allah'ın rahmetine kavuşan), Merhum ve Mağfur Leha" gibi yakarışlar en sık kullanılan lafızlardır (Tali, 2013: 387). "Hüvel Baki", baştaşları üzerinde cinsiyet ayrımı olmaksızın tam 6 kitabede⁵ en fazla tekrarlanan yakarış olmuştur. "Hüvel-Hallaku'l Baki" 9 nolu örnekte, "Ya Latif" 16 nolu örnekte, "El Baki" 23 nolu örnekte kullanılmıştır. Osmanlı son dönem örneklerinde "Ah mine'l-mevt (Ah acı ölüm), Ah mine'l firak (Ah acı ayrılık)" ifadeleri de kullanılmıştır. Bu ifadeler geç Osmanlı dönemi toplumundaki, özellikle üst tabakadaki manevi değişiminin göstergeleridir. Kullanılan bu ifadeler, geleneksel İslam bakış açısına göre ölümü daha güzel bir yaşama geçişin yolu olarak göstermek yerine, Batı düşüncesinin etkisiyle ölenin arkasında bıraktıklarının üzüntüsünü ve ayrılışın verdiği acıyı dile getirmektedir (Laquer, 1997: 82-83). Hazirede "Ah minel mevt" 17 nolu örnekte, "Ah Hu" 20 nolu örnekte tespit edilmiştir. Bazı örneklerde ise doğrudan mezarda yatan kişinin kimlik bilgileri ile başlanıp kitabeler dua ve tarih ibaresi ile tamamlanmıştır. Kimlik bilgilerinde bazen yatanın kendi adı bazen de baba adı ve sülale adları ile birlikte verilmiştir. Balıkcızade, Benlizade tespit edilen sülale isimleridir. Erkek mezarlarında " Efendi, Ağa, Molla ve Seyyid" gibi unvanlar kullanılırken bayan mezarlarında ise "Hanım" ve "Hatun" ibaresi kullanılmıştır. Kullanılan bu unvanlar arasında açık bir kronolojik sıralama çıkmamaktadır. Bununla birlikte sosyal konumları arasındaki bir derece farkı olması ihtimalini güçlendirmektedir.

Kitabeler, amacına uygun olarak mezarda yatan kişinin kimlik bilgilerinin verildiği bunun yanı sıra genç yaşta ölüm, ölüm sebepleri ve hastalık gibi detaylarında işlendiği unsurlardır. Haziredeki 5 ve 20 nolu örnekte hastalık ismi verilmeden yatan şahsın hastalık yüzünden öldüğü belirtilmiştir. "Derdine derman bulmayan..." ve "Gençliğine doymayan, derdine çare bulmayan..." gibi ifadeler yer almaktadır. 12, 17, 20 ve 23 nolu örnekte ise şahsın genç yaşta öldüğünü belirten ibareler vardır. "Gül gibi açmadan soldum hele..., Genç bir ferzendi naghay eyledi..., Gençliğine doymayan..., Nev-civanım uçdu cennet bağına..." gibi ifadeler örnek gösterilebilir.

İncelenen 26 mezar taşından 21 örnek⁶ mermer, 5 örnek⁷ ise taş malzemedden yapılmıştır. Mermer, yüzeyi sert olduğundan dolayı keskin profiller için daha kullanışlıdır (Ögel, 1987: 3). Mermer mezar taşları "Başkent" (İstanbul) üsluplu örneklerdir. Osmanlı mezar taşlarında 18. yy.'da başlayarak devam eden batı etkisi görülmektedir. Motif ve üslup özellikleri bunu yansıtmaktadır.

Haziredeki mezar taşları üzerinde görülen bezemeler kabartma tekniğinde işlenmiştir. Kabartma işleme, mezar taşı üzerine uygulanacak motifin bırakılıp kenarlarının alınması suretiyle yapılmaktadır (Kuşoğlu, 1984: 2; Açıkgozoğlu, 1999: 129). Bezemeleri taşla işleyen ustalarla ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir (Derman, 1975: 42; Gün ve vd., 2011:154).

İstanbul, Edirne, Bursa, Kastamonu, Samsun, Giresun, Sinop, Erzurum vb. yerlerde form ve içerik itibarıyla benzer hatta birbirinin aynı mezar taşlarına rastlanması, mezar taşı yapımı ve işçiliğinde bu üslup birliğini sağlayan belli bir takım merkezlerin bulunduğu düşüncesini güçlendirmektedir (Nefes, 2006: 289-295).

Sonuç

Mezarlar iki dünya arasında bir kapı olarak görülmüş, dünya ile ahiretin kavşak noktası olarak sayılan mezarlıklar yapılmıştır. İçerisindeki mezar yapıları ile bir tarih ve sanat merkezi haline gelmiş olan bu mekanlar, barındırdığı manevi atmosfer ve dinimiz açısından gösterilen değerden dolayı önemini hep korumuştur (Hanoğlu, 2006: 11; Demirel, 2008: 10).

Orta Asya'da Türklerin mezarlarına diktikleri "balbal" denen taşlarla başlatılan mezar taşı yapma geleneği, zamana ve dinlere göre şekil değiştirse de hiç kaybolmamış yapılmaya devam ettirilmiştir (Aslanapa, 1961: 7-8; Çoruhlu, 1993: 36; Tali, 2013: 389). Çevrenin ve dönemin inançlarının, sanat geleneklerinin, iktisadi ve sosyal şartlarının ortak ürünü olan mezar taşları bünyesinde bulundurduğu yazı ve süsleme kompozisyonlarıyla, sanat tarihi başta olmak üzere bir çok bilim dalına kaynaklık eden; döneminin sanat zevkini, tarihini ve kültürünü yanı sıra, bulunduğu yerin, askeri, sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik ve ticari durumlarını öğrenmede verdiği bilgiler nedeniyle de oldukça önem taşımaktadır. Ayrıca mezar taşları, eski Türk şehirlerinin geçmişine şahitlik eden birer belge gibidir (Karaca, 2001: 501).

Çingene Fırını Cami Haziresi'ndeki tarihi mezar taşları ile ilgili yapılan araştırmada geç Osmanlı dönemine ait olan taşlar tespit edilmiş, farklı tiplerde şekillenmiş genellikle sade örneklerden oluşmuştur. Mezar taşlarında yoğun olarak kullanılan ikonografik anlamların yüklendiği dini kaynaklı çeşitli motiflerin (selvi, hurma, kandil, gül, asma dalı gibi) buradaki taşlarda fazla uygulanmadığı görülmektedir. Yalnızca üç örnekte gül motifi bulunmaktadır. Taşlar üzerinde daha çok batı etkisiyle Türk sanatına girmiş soyut yapılar dikkat çekmektedir. Hazirede erkek ve kadın mezarları yer almaktadır. Mermer malzemenin yanı sıra taş malzemenin de kullanıldığı Cami Haziresi'ndeki mezarlar, XVIII-XIX yy.

⁵ Mezar taşı no: 11, 13, 18, 19, 21, 24

⁶ Mezar taşı no: 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25

⁷ Mezar taşı no: 4, 7, 12, 15, 26

aralığına tarihlenen kitabelere sahiptir.

En önemli bezemesi üzerindeki yazıtları olan taşlarda, kullanılan malzemenin kalitesi ile de bağlantılı olarak tahribat fazla değildir. Bu tarihi belgelerin korunabilmesi için özellikle hazirenin bulunduğu çevredeki halk bilinçlendirilmeli ve konuyla ilgili farkındalık oluşturulmalıdır.

Bu hazirede sosyal sınıf olarak üst kademede olan kişilere veya onların ailelerine ait taşlar olduğu, yüzeylerindeki hat ve işçiliklerinden tespit edilebilir. Bununla birlikte taşların sade olması da mezar taşı yapma geleneğini devam ettiren, gösterişten uzak mütevazı örnekler olduğunun bir kanıtıdır.

Mezar taşları ve mezarlıklarımız, geçmişimizle kurduğumuz köprünün en önemli öğelerinden birini meydana getirir ve vazgeçilmez kültür miraslarımızdandır.

Hz. Peygamberin (S.A.V)'in "Ölüm vaiz olarak yeter" hadisinin anlamı kavranmış ve mezar taşları ile ölümü hatırlatıp, çarşı, medrese, tekke, cami ve türlü müessesenin yanında en güzel ifadeler, en dikkatli ve sanatlı çalışmalar ile dünya için duyulan sevgi azaltılmaya çalışılmıştır. Mezar taşları, şüphesiz ölenin ruhuna istenilen dualar olmasının yanı sıra Allah'ı tesbih eden ayet ve hadislerle söze başlayan, bazen şiir bazen nesirle nasihat eden vaizlerdir. Dik duruşları ile yeni bir başlangıcın sembolü olarak insanlığa mesaj vermektedirler.

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZÖĞLU, Ahmet Sacit (1999). "Hattat Sami Efendi'nin Mezar Taşı Kitabeleri", *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu*, s. 128-139.
- ARSEVEN, Celâl Esad (1950). "Hazire" maddesi, *Sanat Ansiklopedisi*, C. 3, s. 1318.
- ASLANAPA, Oktay (1961). *Türk Sanatı*, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.
- BİÇİCİ, H. Kamil (2013). "Muğla Ortakent'te Bulunan Osmanlı Dönemi Süslemeli Mezar Taşları II", *The Journal of Academic Social Science Studies*, (Akademik Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi), S. 6(2), s. 1373-1436.
- (2012). "Osmanlı Dönemi Ortakent Başlıklı Mezar Taşları", *Turkish Studies*, S. 7(4), s. 1063-1105.
- BOŞDURMAZ, Nurcan - Ödekan, Ayla - Elden, Edhem (2009). "Osmanlı Döneminden Günümüze Saraybosna Müslüman Mezar Taşları", *İTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6(2), s. 55-67.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi (1986). "Hazire" maddesi, C.10, s. 5148.
- ÇAL, Halit (2000). "İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezartaşlarında Başlıklar", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler*, s. 206-225.
- ÇETİNASLAN, Mustafa (2013). "İnegöl Kavaklaraltı Mezarlığındaki Muhacirlere Ait Mezar Taşları", *İdil Dergisi*, 2(6), s. 158-197.
- ÇORUHLU, Yaşar (1993). *Türk Sanatının ABC'Sİ*, İstanbul: Kabaıcı Yayınevi
- ÇULPAN, Cevdet (1961). *Serviler II*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası
- DEMİREL, Feray (2008). *Besni Mezar Taşları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı.
- DEMİRİZ, Yıldız (1986). *Osmanlı Kitap Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler*, İstanbul: Acar Matbaacılık Tesisleri
- DERMAN, Uğur (1975). "Mezar Kitabelerinde Yazı San'atımız", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, S.49\328, s. 36-47.
- GÜN, Recep - NEFES, Eyüp (2011). "Çarşamba Kurdahmetli Köyü Mezarlığındaki Tarihi Mezar Taşları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 11(2), s. 135-166.
- HANOĞLU, Canan (2006). *Erzurum Merkezde Cami Hazirelerinde Bulunan XVIII-XIX. YY. Mezar Taşları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı.
- HASEKİ, Metin (1976). *Plastik Açından Türk Mezar Taşları*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- HASKAN, Mehmet Nermi (2001). *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, C.1, İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları.
- İLTAR, Gazanfer (2005). *Giresun İli Sahil Şeridindeki Osmanlı Mezar Taşları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı.
- İŞLİ, H. Necdet (2009). *Osmanlı Serpuşları*, İstanbul: İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti.
- KARACA, Faruk (2001). "Mezar Taşlarına Yansıyan Şekliyle Türk Kültüründe Hayat ve Ölümle İlgili Bazı Değerlendirmeler", *İslami Araştırmalar Dergisi*, S. 14(3-4), s. 501-512.
- KUŞOĞLU, Mehmet Zeki (1984). *Mezar Taşlarında Hüve'l-Bâki*, İstanbul.
- LAQUER, Peter Hans (2010). *Hüve'l-Baki, İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, İstanbul.
- (1997). *Hüve'l-Bâki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, (Çev.: Selahattin Dilidüzgün), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- NEFES, Eyüp (2006). "Samsun Merkez Kökcüoğlu Mezarlığı'ndaki Kitabesinden Hareketle Hattat Mısıri-Zâde İle İlgili Bir Değerlendirme", *Ekev Akademi Dergisi*, S.29, s. 289-295.
- ÖGEL, Semra (1987). *Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1988). *Yüz Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsanesi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- SÜRÜN, Mustafa (2006). *İstanbul Şeyh Vefa Cami Haziresi (Mezar Taşları Tipolojisi Üzerine Bir Deneme)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı ABD.
- TALİ, Şerife (2013). "Kayseri\Gesi Mezarlığı Mezar Taşları Üzerine Bir Değerlendirme", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.49, s. 359-390.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1943). *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları*, C. I, Ankara.
- ÜLGEN, Aygün (1990). "Tanzimat Günlerinde Türk Mimari Üslubu-Tanzimat Döneminde Batılılaşma Akımıyla Türk Mimarisine Giren Üsluplar ve Üslup Özellikleri", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 3(7), s. 67-71.
- YARIŞ, Sahure (2015). *Üsküdar'daki Bir Grup Cami ve Hazirelerindeki Mezar Taşları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı.

Resimler

(Baştaşı) (Ayaktaşı)
Resim 1-2: Mezar taşı no 1

Resim 3: Mezar taşı no 2

Resim 4: Mezar taşı no 3

Resim 5: Mezar taşı no 4
Mezar taşı no 5

Resim 6:

Resim 7: Mezar taşı no 6

Resim 8: Mezar taşı no 7

Resim 9: Mezar taşı no 8

Resim 10: Mezar taşı no 9

Resim 11: Mezar taşı no 10

Resim 12: Mezar taşı no 11

Resim 13: Mezar taşı no 12

Resim 14: Mezar taşı no 13

Resim 15: Mezar taşı no 14

Resim 16: Mezar taşı no 15

Resim 17: Mezar taşı no 16

Resim 18: Mezar taşı no 17

Resim 19: Mezar taşı no 18

Resim 20: Mezar taşı no 19

Resim 21: Mezar taşı no 20

Resim 22: Mezar taşı no 21

Resim 23: Mezar taşı no 22

Resim 24: Mezar taşı no 23

Resim 25: Mezar taşı no 24

Resim 26: Mezar taşı no 25

Resim 27: Mezar taşı no 26